

y la *Seu de Girona* (Barcelona, 1873) i que de primer estampà en forma d'articles en *La Renaixença*. A aquestes obres següen les següents: *Discurso panegírico bronunciado en la Catedral-basílica* de Barcelona el 8 de desembre de 1874, al que afegí al imprimir-se en 1875 una *Memoria jurídica* i una *Colección diplomática sobre el título II, libro I, de las Constituciones de Cataluña: Coloquio de la insigne ciudad de Tortosa*. Barcelona, 1877; *Lo llibre vert de Manresa*. Barcelona, 1880. Cal esmentar també l'eruditíssim pròleg que posà al *Llibre dels feyts d'armes de Catalunya* de Mossèn Bernat Boades, editat pel Mestre Aguiló. Un dels serveis més gran prestats pel P. Fita a la nostra historiografia, és la seva col·laboració, que més podríem anomenar direcció, en la magna publicació de la Reial Acadèmia de la Història: *Cortes de los antiguos reinos de Aragón, de Valencia y Principado de Cataluña*, des de 1890 a 1917, de la que s'han estampat ja 24 volums en foli. Amb tal ric cabdal d'obres consagrades a la nostra terra, la reputació d'historiador del P. Fita, puja tan alta com la d'arqueòleg i epigrafista. Barcelona li deu també una extensa monografia sobre les seves muralles, que publicà en la *Revista històrica* (1).

Els resultats de la investigació i de la crítica històrica de l'eminent jesuïta català, són, en general, conquestes de la ciència, perquè no's va llsensar a conclusions precipitades, ni erigí les conjectures en axiomes. Sols en la seva joventut es deixà portar amb precipitació algun cop de teories poc fonamentades, enlluernat per una falsa ciència, que arrossega també a altres grans homes. Ens referim a la lamentable equivocació de volguer trobar restes de declinació cèltica i celtíbera en les làpides hispano-romanes; de tractar d'assenyalar analogies entre el llenguatge vascongat i el georgià, i vincles de parentiu entre els Càntabres i els Chandrabagas de la Índia. L'eminent Joaquim Costa també caigué en temptacions semblants, i qui sap si el P. Fita no és responsable dels deliris de falsa erudició que omplenen les planes dels *Orígens i fonts de la nacionalitat catalana* del nostre Sanpere i Miquel, a qui tan bons serveis deu per altra banda la nostra cultura. — A. R. I LL.

Francesc Monsalvatje i Fossas

A mitjan 1917 ha mort aquest infatigable historiador de l'antic comtat de Besalú i dels petits senyorius d'aquella part de Catalunya. Tingué la sort i bon acert d'adquirir molts pergamins dels vells monestirs i priorats de la citada contrada, i, estimulat per les curioses noves que anava trobant, es decidí a escriure les monografies d'algunes poblacions del partit judicial d'Olot, publicant, en 1889, la història en dos volums del comtat de Besalú, seguida, dos anys després, de la de la baronia de Santa Pau i, als pocs mesos, de la dels monestirs de Ridaura i de Sant Llorenç del Mont. En 1893 donà a l'estampa el volum V de la col·lecció, dedicat al vescomtat de Bas, i en 1899 ja tenia publicats els quatre següents, destinats a aplegar totes les noves conegudes i les inèdites dels monestirs de Camprodon, Arles de Vallespir, Sant Andreu de Sureda, Sant Pau de Fenollet, Sant Martí de Lez, Santa Maria de Cuberes, Sant Quirze de Colera i Sant Martí de Canigó.

Abans d'acabar el 1899 ja feia sortir el volum X, ocupat-se de la *Geografía Histórica del Condado de Besalú*, amb un copiós nomenclàtor, i en 1901 començà a publicar la *Colección Diplomática* del mateix comtat, que agafa cinc volums, que el darrer dels quals està datat de l'any 1908. En aquest diplomatarí no solament hi encabí tots els documents publicats *in extenso* en els volums de monografies que fins llavors havia donat a llum, sinó altres d'inèdits o recollits en altres obres amb posterioritat a aquelles.

Però, dintre els set anys que durà l'estampació de la col·lecció diplomàtica, tingué temps, encara, per donar-nos un volum molt interessant sobre els monestirs de la diòcesi gerundense, amb noves de Sant Pere de Rodes, Santa Maria de Vilabertran, Sant Esteve de Banyoles, Santa Maria de Cervià i molts altres, fins a 37 cases religioses.

Des del citat any 1908 al 1910 publicà els tres volums del *Nomenclátor histórico de las iglesias parroquiales y rurales, santuarios y capillas de la provincia y obispado de Gerona*, on acumulà les

(1) Per a completar la sèrie dels treballs del P. Fita referents a història o arqueologia catalanes, donarem aquí una sumària indicació dels publicats sobre tals matèries en el *Boletín de la Real Academia de la Historia de Madrid: Nuevas lápidas romanas de Tarragona* (XXVI). — *Bulas del monasterio de Santa Clara* (XXVII i XXVIII). — *Arquitectura Barcelonesa en el s. XIV*. — *Badalona, su iglesia parroquial*. — *Concilio de Tarragona* (XXVIII). — *San Andrés de Llavaneras* (XXXI). — *Biblioteca de Tarrasa* (XXXI). — *Sueltes barceloneses* (XXXV). — *Privilegios de los hebreos mallorquines* (XXXVI). — *Renallo gramático* (XXXVII, XXXVIII, XL, XLI i XLIII). — *El Principado de Cataluña*. — *D. Pedro de Albalat, arzobispo de Tarragona*. — *Concilios tarraconenses* (XL). — *Barcelona romana* (XLII). — *Santa Eulalia de Barcelona* (XLIII). — *Barcelona en 1079*. — *Inscripciones de Tarragona* (XLIII). — *El castillo de Montalt*. — *Bibliografía de S. Pedro Pascual* (XLVI). — *El Monjuí de Gerona*. — *Inscripciones hebreas de Barcelona*. — *Concilio de Gerona* (XLVIII). — *Concilio de Gerona en 1117*. — *Sobre la historia de Tarrasa*. — *Epígrafe visigótico de Barcelona* (XLIX).

diferents cites documentals antigues que havia aplegat de cada església. I, tot seguit del tercer d'aquells volums, en donà a llum un altre més reduït i dedicat a la descripció, història i catàleg dels priors del monestir de Sant Pere de Casserres.

En 1911 començà la publicació dels quatre volums d'*El obispado de Elna*, millorant els episcopologis anteriors i donant noves dels concilis i sínodes.

Finalment, en 1917, mort ja l'autor, ha sortit el volum XXV de la col·lecció de monografies amb el títol de *Los condes de Ampurias vindicados*, que, segons sembla, devia constituir la introducció d'una obra més extensa sobre els castells i les famílies senyorials del comtat d'Empúries.

L'obra d'En Monsalvatje és, doncs, molt copiosa i feta amb veritable sentiment patriòtic, no podent ésser-li apuntat com a tara l'ús de la llengua castellana en la col·lecció de monografies històriques, ja que és ben sabut que en l'època en què la començà no estava encara gaire estès el català en aquesta mena de treballs. Altres publicacions fora de la col·lecció les féu sempre en la nostra parla, i això és prova suficient de la seva sincera amor a Catalunya. L'INSTITUT ret a la memòria del celebrat historiador la manifestació de la seva pregonera admiració i del seu respectuós afecte. — J. M. I S.

En Lluís B. Nadal

A Barcelona, després de sofrir una delicada operació quirúrgica, va morir el dia 20 d'agost de 1913. En Lluís B. Nadal i Canudas, poeta, novel·lista i historiador, nat a Vich el dia 10 d'octubre de 1857.

Ultra la seva labor periodística i la seva producció literària, que li dona un interessant relleu dintre la escola vigatana, cal esmentar la seva activitat històrica.

Va publicar, en 1904, un volum d'*Episcopologio de Vich*, continuació dels dos que havia escrit En Moncada. En el seu treball, que comprèn la època turbulenta des de 1572 a 1656, En Nadal va donar prova de les seves condicions d'investigador seriós i d'expositor imparcial dels fets històrics.

En 1907 fou triat per la Junta dels «Estudis Universitaris Catalans» per ocupar la càtedra d'Història de Catalunya d'aquesta entitat, de la vida de la qual En Nadal, en els seus darrers anys, s'en cuidà també principalment, essent el fundador i director de la revista que du el mateix títol d'*Estudis Universitaris Catalans*. Perquè En Nadal, a més a més d'ésser un excel·lent home de lletres, havia demostrat les seves qualitats d'organitzador, raó per la qual la Junta dels Jocs Florals de Barcelona i la de l'Orfeó Català el cridaren a formar-ne part.

En Nadal es distingí sempre pel seu catalanisme, per la seva religiositat i per la fermesa del seu caràcter, agermanada però amb un tracte afable i amb una gran bondat de sentiments.—F. V. T.

Emili Morera i Llauredó

Era D. Emili Morera un enamorat de Tarragona. Havia nascut en aquesta ciutat, el dia 31 de desembre de 1846 i hi va viure continuament fins la seva mort, als 71 anys, el 10 de febrer de 1918. A Tarragona havia estudiat el batxillerat i uns cursos al Seminari, després es llicencià en Dret i Filosofia i Lletres a la Universitat de Barcelona, fent els estudis de doctorat en 1873. Aquest viure seu, limitat sempre al clos de la ciutat, sense tenir els llibres indispensables, ni conèixer els grans arxius, ni relacionar-se amb els que en altres bandes seguien els mateixos camins d'investigació i d'estudi, es fa sentir d'una manera considerable en la seva obra, bastida quasi exclusivament amb els elements d'informació que podia trobar a Tarragona i influïda sovint d'un esperit provincial. Ell tenia no obstant unes positives qualitats de capacitat i de treball i la seva bibliografia haurà d'ésser tinguda en compte pels estudiosos de la Catalunya medieval. La seva formació, influïda clarament per l'adoctrinament de l'Herrández Sanahuja, el portava a treballar el camp de l'arqueologia tarragonina, mes la seva vocació l'inclinà a la investigació històrica, sense deixar mai del tot l'estudi dels monuments romans, testimonis gloriosos de la magnificència de la vella ciutat que tant estimava. En sistematitzar i posar en valor els documents dels arxius i biblioteques de Tarragona ha fet un positiu servei a la història de Catalunya. Les principals obres que publicà son les següents: *Compendio de la Historia de España* (1891). *Historia de Tarragona desde los tiempos más remotos hasta la época de la restauración cristiana* (1892). Es el primer volum, únic publicat,